

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

המחווה הפדגוגי

שאלון 29281

מועד חורף תשפ"א

להלן קישור לשאלון:

[29281.pdf \(education.gov.il\)](https://education.gov.il/29281.pdf)

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בס"ד

אל : המחנכים להיסטוריה בחמ"ד
מאת : בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

המחונן הפדגוגי שלפניכם כולל הנחיות למורים בנוגע למיומנויות הנדרשות מן התלמידים
לכתיבת תשובה, מציג תשובות אפשרויות לשאלות מבחן הבגרות שהתקיים במועד החורף
תשפ"א - שאלון 29281 מתוך קישור למטרות ההוראה בהיסטוריה, מציף שגיאות נפוצות של
תלמידים לצורך למידה לעתיד והמלצות להוראה.

הלמידה מתוך המחונן ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים :

- *שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה
- *שליטה בציר הזמן והמקום המופיע בשאלות הבחינה
- *התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם
- *התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה
- *דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה
- *הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

חשוב להזכיר כי כתיבת 'מחונן-תשובות' על ידי המורה כחלק מתהליך חיבור בחינה, לפני שהיא
מתקיימת בכיתה, מהווה חלק בלתי נפרד מהרגלי עבודה ונורמות מקצועיות שמומלץ לאמץ
במהלך כל השנה. מומלץ לתת לתלמידים את המחונן בזמן חלוקת המבחנים הבדוקים ככלי
לשיפור הלמידה עבורם.

מטרות המחונן הן:

1. לסייע בידי המורים לבדוק אם השאלות בבחינה ברורות דיין, ואם כוונת השאלה הושגה.
2. אמצעי יעיל להגברת מהימנות ההערכה.
3. מאפשר הערכה אחידה לכל בחינות התלמידים.
4. מאפשר לתלמידים לבחון את תשובותיהם מול המחונן וללמוד מהצלחות ומטעויות.

שימו לב !

1. חשוב להבהיר לתלמידים, כבר בשלבים הראשונים של הלימוד, את משמעות מילות ההוראה השונות הנהוגות במבחנים, וכמובן לתרגל אותן.

2. תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

- א. "ציין" - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל בלי לפרט.
- ב. "הצג" - על התלמיד לפרט את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע. כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. אין צורך להסביר. לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.
- ג. "הסבר" - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים.
- ד. "השווה" - על התלמיד לבדוק את הדומה והשונה בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.
- ה. "נמק" (בסס) - על התלמיד לבסס דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.
- ו. "הדגם" - על התלמיד להביא דוגמה לביסוס או להבהרה.

חשוב להזכיר ש...

- התשובה במחווך מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן גם מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווך. תשובה כזו יש לבדוק בספרים ובמקורות מוסמכים כדי לקבלה כתשובה נכונה או כנכונה חלקית. תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.
- התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווך. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.
- בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.
- בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכן. בשאלות אלה התלמיד יידרש למבנה תשובה שיציג את המטלות ויסביר את הקשר ביניהן.

● שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני .

● בשאלות טקסט חזותי יש לשים לב שהתלמיד נדרש לקשר בין הרכיב שבתמונה למסקנה שהסיק ממנה. למשל: אני רואה בתמונה ש...ואני לומד מכך ש... .

● בשאלות על קטע מקור מילולי יש לשים לב אם התלמיד נדרש לענות ולהסביר בלשונו או להתבסס על הנאמר בקטע ולצטט ממנו.

● בשאלות על טקסט מילולי או חזותי לעתים התלמיד נדרש לקשר את המקור לחומר שנלמד בכיתה, ולא להסתפק בידע מנייתוח המקור.

● יש שאלות המתוחמות בזמן ומקום ויש לדרוש מהתלמידים להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.

● יש להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.

● מחברות הבגרות הנבדקות הן מחברות סרוקות. יש להנחות את התלמידים להקפיד על רווחים, לכתוב בעט חזק, להקפיד על כתב גדול ומרווח וכן לשמור על שוליים בצידי העמודים וכן בראש העמוד ובתחתיתו.

● אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטייטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד (הימני) שמשמש כטייטה יש למתוח קו אלכסוני.

● בתהליך פיצוח השאלה - מומלץ להנחות את התלמידים לבדוק בשאלה - האם קיימת מטלה סמויה שלא כתובה במפורש, אך כדי לענות על השאלה על התלמיד לבצע אותה.

מבנה המחונן הפדגוגי :

א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות והצגת התשובות האפשריות

ד. סעיף "שימו לב" - פרוט הקשיים שהתגלו בתשובות תלמידים

ה. המלצות למורה - המלצות כיצד לתרגל חומר ומבנה שאלות עם התלמידים

בהצלחה רבה

בלהה

פרק ראשון

1.התפתחות ההשכלה בקרב היהודים במאה ה־18 ובמאה ה־19 הובילה למתח בין קבוצות שונות בקהילות היהודיות. בחר באחד מן האזורים האלה: מזרח אירופה; המזרח התיכון וארצות האסלאם; תימן. ציין את שם האזור שבחרת.

הצג את אחד מנושאי המחלוקת שהתפתחו בין שתי קבוצות בקהילות היהודיות באזור שבחרת.

לו היית חי באותה תקופה, ציין את העמדה שעימה היית מזדהה. נמק את תשובתך על פי מה שלמדת. הסבר את העמדה המנוגדת במחלוקת זו.

ציין את שם האזור שבחרת. הצג את אחד מנושאי המחלוקת. הסבר עמדה (המנוגדת לעמדתך) במחלוקת זו.

ציין האזור	הצגת נושא המחלוקת	הסבר העמדות במחלוקת
מזרח אירופה	מחלוקת על הכנסת לימודי חול לבתי ספר יהודיים ביקורת על לימוד הגמרא של היהודים / ביקורת על התרכזות היהודים בלימודי קודש / ביקורת על מבנה החינוך המסורתי / היחס ל"השכלה מטעם" / בתי ספר לבנות ביקורת על צורת התעסוקה של היהודים	—המשכילים ביקשו ליצור "יהודי חדש" הממזג את המסורת היהודית עם העולם המודרני / המשכילים תמכו בשילוב הזהות היהודית וההשכלה הכללית ברוח דברי יל"ג: "היה אדם בצאתך ויהודי באוהלך" / המשכילים טענו שצורת החינוך המסורתית אינה מאפשרת ליהודים עיסוק כלכלי פרודוקטיבי כגון חקלאות / המשכילים טענו שלימודי הקודש אינם מאפשרים ליהודים להיות גורם מועיל לכלכלת המדינה / המשכילים ראו בעצמם הנהגה שתוביל את היהודים להיות "יהודים מתוקנים", הלוקחים חלק בחיים הפוליטיים, החברתיים והתרבותיים של סביבתם / המשכילים טענו שהמציאות החינוכית של ה"חדר" (מרחב פיזי, חוסר אסתטיקה, פער גילים של התלמידים, רמתם של המלמדים, שיטות ההוראה) עומדים בניגוד מוחלט לחינוך האידיאלי שתיארו הוגי הנאורות / המשכילים נעזרו בשלטון הרוסי והאמינו שהוא רוצה בטובתם של היהודים בהקמתו את "ההשכלה מטעם" (ואף פנו אל השלטונות בהצעות שונות לערוך רפורמות בחינוך היהודי) / המשכילים

		הקימו בתי ספר לבנות וטענו כי דאגה לחינוכן על פי רוח הזמן הוא חובה גדולה וקדושה. —רוב היהודים התנגדו להשכלה, כי ראו ב"השכלה מטעם" גזרת שלטון שמיועדת להוביל להמרת דתם / כי התנגדו למדיניות הצארים לשלב את היהודים בכפייה. / רוב היהודים ראו בתרבות הסביבה תרבות נחותה מזו היהודית ולכן הם לא שאפו להתערות בה / רוב היהודים התנגדו לעריכת שינויים במבנה החינוך ולהפחתה בלימודי הקודש מחשש לחילון / היהודים הדתיים התנגדו ללימודי בנות מטעמי צניעות.
מזרח אירופה	הקמת "בתי מדרש לרבנים" מטעם המדינה	—המשכילים תמכו בהקמת בתי המדרש במטרה שייצרו בעתיד שכבה של מנהיגי קהילה משכילים. —רוב היהודים התנגדו ל"בתי המדרש לרבנים", כי הם חששו מרמת הידע התורני הנמוכה של הלומדים בבתי המדרש מטעם המדינה / הם חששו שחלק מהלומדים בהם ימירו את דתם.

ציון האזור	הצגת נושא המחלוקת	העמדות במחלוקת
מזרח אירופה	שינוי הלבוש היהודי מהלבוש המסורתי (כולל זקן ופאות)	—המשכילים תמכו בשינוי הלבוש כדי לא להיבדל / כי הלבוש המסורתי אינו מאפשר ליהודים להתערות בחברה הכללית / כי הלבוש המסורתי מרושל וחסר אסתטיות / כי הלבוש המסורתי גורם ללעג בקרב החברה הכללית כלפי היהודים. —רוב היהודים התנגדו לשינוי בלבוש כי ראו בבגדיהם מסורת קדושה שהועברה מאבותיהם / כי התנגדו לאמצעי הכפייה שהטיל השלטון / כי הלבוש המיוחד של היהודים

		הדגיש את רצונם להתבדל מסביבתם / כי הלבוש המיוחד של היהודים תאם את דרישות ההלכה.
מזרח אירופה	שימוש בשפה הגרמנית, שנחשבה "שפת התרבות" ונקבעה להיות שפת ההוראה בבתי הספר הממשלתיים	—המשכילים תמכו בשימוש בשפה הגרמנית, שנלמדה בבתי הספר "מטעם", כיוון שהזדהו עם ערכי התרבות הגרמנית / המשכילים ראו בתרבות הסביבה תרבות נחותה מזו היהודית ולכן הם לא שאפו להתערות בה, ואילו בתרבות הגרמנית ראו את תרבות הנאורות וההשכלה. —רוב היהודים לא היו מעוניינים שהשפה הגרמנית תהיה שפת לימוד בבתי הספר, כיוון שלא היו מעוניינים בערכי הנאורות / כי שמעו על משבר ההשכלה בברלין וחששו שהשפה והתרבות הגרמנית יביאו לחילון ולהמרת הדת.
מזרח אירופה	עם התגברות הרוסיפיקציה / חיזוק הזהות הרוסית של המדינה, עלתה חשיבות השפה הרוסית כשפת המדינה.	—המשכילים תמכו בלימוד השפה הרוסית כי ראו בה מכשיר עיקרי להשתלבות חברתית / המשכילים היהודיים הקימו את "חברת מפיצי ההשכלה", שהעניקה תמיכה לכתבי עת יהודיים רוסיים / שהעניקה מלגות לתלמידים יהודיים בבתי ספר ובאוניברסיטאות ברוסיה / שפרסמה חומר חינוכי ברוסית על התרבות וההיסטוריה של היהודים. —רוב היהודים ראו בתרבות הסביבה תרבות נחותה מזו היהודית ולכן הם לא שאפו להתערות בה / רוב היהודים ראו בשפה הרוסית מכשיר של השלטונות לגרום להתבוללותם וחששו שהמשכילים משתפים פעולה עם השלטונות.
מזרח אירופה	הדגשת חשיבות השימוש בשפה העברית / יצירת תרבות עברית	—המשכילים תמכו בהדגשת חשיבות התרבות והשפה העברית, כדי למנוע התבוללות בחברה הרוסית / המשכילים היהודיים טענו כי זו בושה שיהודים אינם יודעים את השפה העברית, לעומת חכמי הנוצרים, שיודעים היטב את לשון הקודש / פרעות ה"סופות בנגב" הובילו לזעזוע בקרב המשכילים היהודיים ועוררו אצלם את הלאומיות היהודית / השפה העברית היא הזיכרון הלאומי היחיד שנשאר ליהודים לאחר חורבן המקדש

והגלות וחשוב שנחזיק בו עד חזרתנו לארץ־ישראל / השפה העברית נותנת לנו כבוד לאומי ומאפשרת לנו להיבדל משאר הגויים / כמו כל הלאומים עלינו להוקיר את שפתנו ואת כבוד עמנו ולא להתבייש במקור שממנו חוצבנו. עם זאת לא נמנעו המשכילים מלהשתמש ביידיש ולפרסם בה את רעיונותיהם. —רוב היהודים לא נזקקו לעברית כשפה שתשמור עליהם מפני התבוללות מכיוון שהחזיקו בדת היהודית ולא התקרבו למשכילים הרוסיים.		
מסורת ומהפכות, עמ' 112-802 ; ואלה תולדות, עמ' 542-252		

ציון האזור	הצגת נושא המחלוקת	העמדות במחלוקת
המזרח התיכון וארצות האסלאם	שינויים בסדר החינוך המסורתי : חלוקה לכיתות על פי גילים ויכולות התלמידים / הכנסת אמצעי למידה כלוח ספרים ומחברות / העסקת מורים משכילים ומוסמכים להוראה / שיפור בתנאי הכיתה — שולחן וכיסא לכל תלמיד / הכנסת מקצועות חדשים כנושאי לימוד (ספרות, היסטוריה וגאוגרפיה של צרפת, חשבון, שפות אירופיות) הכנת התלמידים לבחינות גמר ולקבלת תעודה ממשלתית / הקמת בתי ספר מקצועיים / שפת ההוראה — צרפתית	—ארגון כ"ח הנהיג שינויים אלה בסדרי הלימוד בבתי הספר שבנה, בגלל האמונה שההתפתחות התרבותית של היהודים תגרום גם לשיפור במעמד המשפטי / התפיסה שנושאים אלה הכרחיים להשתלבות בעולם המודרני. —חלק מהרבנים תמכו בבתי הספר של כ"ח, כי האמינו בצורך לטפח תלמידים הבקיאים בהיקף רחב של נושאים, נוסף על החינוך היהודי־מסורתי / כי בוגרי בתי הספר יוכלו להשתלב בעיסוקים חדשים / כי כ"ח זכתה לתמיכת השלטונות הקולוניאליים בצפון אפריקה. —היו יהודים / רבנים שהסתייגו מבתי הספר החדשים בשל האווירה הצרפתית ששררה בהם / בשל השינויים החברתיים

		שנלו אליהם (כגון : העלייה בגיל הנישואין של הבנות) / בגלל יחסם של מורי כ"ח למסורת היהודית והתנשאותם כלפי המלמדים בחינוך המסורתי / בגלל דחיקת המקצועות היהודיים למקום האחרון. / כי טענו שהתלמידים מתביישים במוצאם, מתעלמים מבני דתם ובזים לאמונתם / כי התלמידים איבדו את הכבוד להוריהם ומתביישים בהם / כי בתי הספר גרמו לחילון בחברה שהייתה כולה נאמנה למסורת. מסורת ומהפכות, עמ' 212-112 ; ואלה תולדות, עמ' 452-252
תימן	הקמת בית ספר מודרני : שמירת הסדר והניקיון בבית הספר / חלוקת התלמידים על פי גיל / לימוד טורקית נוסף על תורה ועברית / לבוש מודרני של התלמידים והמורים	—הרב קאפח / הדרדעים תמכו בבית הספר המודרני, כיוון שראו בבתי הספר ביטוי של השכלה רציונליסטית / ביטוי לרעיונות השכלה שהתחברו לשיטתו המחשבתית של הרמב"ם. —רוב חברי הקהילה / העקשים התנגדו לבית הספר המודרני, כיוון שהתנגדו לשינוי המצב הקיים / התנגדו להשפעות המודרנה.
תימן	מחלוקת בנוגע ללימודי קבלה	—הרב קאפח / הדרדעים התנגדו ללימוד קבלה כי ראו בה ניגוד לרעיונות רציונליים ברוח הרמב"ם / כי האמינו שלימוד ברוח הרמב"ם מייצג את המסורת התימנית הקדומה. —רוב חברי הקהילה תמכו בלימוד הקבלה, כי זה תאם למסורת / כי והתנגדו לשינוי המצב הקיים. (מסורת, עמ' 213, ואלה תולדות, עמ' 255)

ציין את העמדה שעימה אתה מזדהה, נמק את תשובתך על פי מה שלמדת.

תתקבל כל תשובה שמבוססת על חומרי הלימוד.

שימו לב:

- יש תלמידים שהתבלבלו בין האזורים השונים. ציינו אזור מסוים אך כתבו על אזור אחר.
- יש תלמידים שהתבלבלו בין היחס להשכלה לבין זרמים ביהדות.

המלצה למורים:

חשוב מאוד לעבוד בכיתה עם מפה, כך שהתלמידים יכירו איזה מדינה שייכת לאיזה אזור.

חשוב לתרגל עם תלמידים שאלות עמדה ולהדגיש כיצד להציג עמדות ועמדות נגדיות.

חשוב להדגיש שהנימוק חייב להיות מחובר לחומר הלימוד.

2. הצג אחד מרעיונות הגאולה של מבשרי הציונות — הרבנים קלישר ואלקלעי .

הצג את החידוש שברעיון זה לעומת תפיסות קודמות בנוגע לגאולה .

הצג אחת מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ (1884) שיש בה ביטוי לחידוש שהצגת .

הצג אחד מרעיונות הגאולה של מבשרי הציונות.

הצג אחד מרעיונות הגאולה של מבשרי הציונות — הרבנים קלישר ואלקלעי :

—לדעתם של מבשרי הציונות, על העם היהודי לגאול את עצמו מן הגולה.

—הגאולה לא תהיה רק ניסית אלא תגיע בשלב הראשון בדרך הטבע.

— גאולה טבעית / הגאולה לא תבוא מן השמיים ברצון האל אלא תבוא בעקבות מעשיהם של בני האדם.

—הגאולה לא תבוא בבת אחת — באירוע חד־פעמי — אלא בהדרגתיות, והשיבה הטבעית לארץ־ישראל היא אחת ממדרגותיה.

—השיבה לארץ־ישראל תהיה של קבוצת יהודים קטנה בכל פעם (מעט־מעט).

—יהודי הגולה יתמכו בעולים לארץ־ישראל.

—מצוות יישוב ארץ־ישראל נוהגת בזמננו.

—הכוח הכלכלי והפוליטי שצברו היהודים והשפעתם על החברה הנוצרית יסייעו לתהליך השיבה לארץ-ישראל.

הצג את החידוש ברעיון זה לעומת תפיסות קודמות בנוגע לגאולה:

—אין לחכות לבוא המשיח / לגאולה ניסית שתבוא בבת אחת / יש לפעול בעצמנו בצורה טבעית למען עלייה לארץ, בניגוד לתפיסות עד כה, שגרסו שהגאולה אך ורק בידי שמיים.

(מסורת ומהפכות, עמ' 265, ואלה תולדות, עמ' 318-320)

הצג אחת מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ' שיש בה ביטוי לחידוש שהצגת:

—מטרת חובבי ציון היא להשיב יהודים לעבודת אדמה בארץ הקודש.

—שיבה הדרגתית של העם היהודי אל המולדת ההיסטורית שלו — ארץ-ישראל.

—טיפול העבודה היצרנית בכלל ועבודת האדמה בפרט כביטוי לתחייה הלאומית ולתיקון האדם היהודי.

—האגודה תתמוך ביישובים קיימים הזקוקים לסיוע, כיוון שיישובים אלה הם הבסיס שכל עניין היישוב תלוי בו.

—תישלח משלחת לבדיקת התנאים בארץ: אילו מושבות זקוקות לסיוע / האם אפשר להתגבר על ההגבלות של האימפריה העות'מנית על ההתיישבות.

(מסורת ומהפכות, עמ' 268-269, ואלה תולדות, עמ' 324)

שימו לב:

- היו תלמידים שהתבלבלו בין ועידת קטוביץ' לקונגרס באזל.
- השאלה מבקשת להתייחס לתפיסת הגאולה. היו תלמידים שכתבו על הרעיונות של הרבנים בלי להתייחס לגאולה.
- השאלה ביקשה להשוות בין תפיסת הגאולה לפני המבשרים ואחריה. היו תלמידים שלא עשו את ההשוואה ורק הביאו את תפיסת הגאולה של המבשרים.

המלצה למורים:

- חשוב בסיום נושא התנועה הציונית להראות לתלמידים תמונה כוללת של התפתחות התנועה תוך השוואה בין האירועים השונים.
- חשוב בכל נושא להראות את הרצף - מה היה לפני ומה התחדש בכל דבר.

- חשוב ללמד את העיקרון שאם בשאלה מבקשים שינוי /חידוש, יש להציג את מה שהיה קודם ואחר כך את השינוי.

3. תנועת המזרח"י בהנהגתו של הרב ריינס הוקמה ב־1902 כדי לעזור ליהודים דתיים להתמודד עם קשיים, על רקע פעילותם בתנועה הציונית .

הצג שני קשיים שיהודים דתיים בתנועה הציונית התמודדו עימם בתקופתו של הרצל .

הצג רעיון אחד של הרב ריינס בנוגע לציונות .

הסבר כיצד רעיון זה סייע ליהודים דתיים להתמודד עם אחד מן הקשיים שהצגת.

הצג קשיים שיהודים דתיים בתנועה הציונית התמודדו עימם.

הצג רעיון אחד של הרב ריינס בנוגע לציונות. הסבר כיצד הרעיון סייע ליהודים דתיים להתמודד עם אחד הקשיים.

הקושי	הרעיון וההסבר
דחיפה (מצד הפרקציה הדמוקרטית) להתערבות של התנועה הציונית בנושאי חינוך ותרבות	הרב ריינס : הקמת המזרחי תבטיח שהציונות לא תפגע בדת ובמסורת היהודית / בנושאים הקשורים בהגשמת הציונות יהיו הדתיים חלק מהתנועה הציונית אך בעניינים הנוגעים לדת הם יפעלו בנפרד. הסבר : המזרחי תפעל לחיזוק הדת היהודית, כמענה לפעילות חילונית בנושאי חינוך ותרבות.
איסור דחיקת הקץ — קירוב הגאולה בכוח	הרב ריינס : אין זיקה בין פעולותיה של התנועה הציונית לבין מאמצים לקירוב הגאולה / מטרת הציונות להביא להצלת חיי היהודים ולשיפור מצבם החומרי וכבודם האנושי / בארץ־ישראל יכולות לבוא על פתרון בעיות האנטישמיות וההתבוללות. (הקול הקורא) / בארץ־ישראל יוכל העם היהודי לחזור לעבודת האדמה במקום לעסוק במסחר.

הסבר : מטרת המזרחי היא לפעול לשיפור מצבו הפיזי / הרוחני של העם היהודי ולא לקרב את הגאולה, ולכן אין חשש לאיסור דחיקת הקץ.	
הרב ריינס : באמצעות המזרחי יהיה אפשר להשפיע השפעה דתית על התנועה הציונית או לחסום פגיעה שלה בדת היהודית / מצוות יישוב ארץ-ישראל שקולה כנגד כל המצוות / רק בארץ-ישראל אפשר לקיים את התורה במלואה / בארצות הגולה אי אפשר לתורה הקדושה להתקיים במלוא כוחה. הסבר : המזרחי תסייע לחיזוק הדת היהודית בכלל (ובתנועה הציונית בפרט), ולכן אין צורך לחשוש מפעילות בתנועה הציונית.	חשש שתהליך החילון בתנועה הציונית ירחיק את הדתיים
הרב ריינס : התחברות אמצעותית, שמטרתה להוציא לפועל את יישוב ארץ-ישראל / הציונות — מותרת. רק התחברות תכליתית, שמטרתה לדבוק וללכת בדרכי החילונים — אסורה. הסבר : שיתוף פעולה כדי להשיג את מטרת יישוב ארץ-ישראל הוא רצוי, ולכן אין איסור להתחבר עם חילונים בתנועה הציונית.	חשש מן האיסור להתחבר לרשע — בראש התנועה הציונית עומדים חילונים.
הרב ריינס : "כל זמן שישראל חי וקיים לא אבדה גם תקוות ציון" /התמיכה בהצעת אוגנדה היא דרך להצלת העם ולא נטישה של רעיון השיבה לארץ-ישראל. הסבר : כשתמכה בהצעת אוגנדה, לא נטשה המזרחי את רעיון השיבה לארץ-ישראל אלא התרכזה בהצלת עם ישראל. (מסורת ומהפכות, עמ' 279-283, ואלה תולדות, עמ' 347-349)	קושי עם עמדתה של המזרחי בנוגע לתמיכתה בהצעת אוגנדה

שימו לב:

- היו תלמידים שטענו וענו על הקשיים בארץ ישראל, בעוד שהשאלה שואלת על הקונגרס הציוני.
- היו תלמידים שהתקשו לחבר בין הרעיון לבין הקושי.
- היו תלמידים שהתבלבלו בין המזרחי לפועל המזרחי.
- היו תלמידים שלא התייחסו לפתיח.

המלצות למורה:

- חשוב בסיום נושא המזרחי והפועל המזרחי לעשות השוואה בין שתי התנועות כדי שהתלמידים יבינו את ההקשר הרחב של שתי תנועות אלו.
- חשוב לתרגל עם תלמידים שאלות עם פתיח ולהדגיש את חשיבות הפתיח.

4. העולים בתקופת "היישוב החדש" הביאו לארץ רעיונות שונים ומגוונים. בחר בשתיים מבין קבוצות העולים בתקופה זו: אנשי העלייה הראשונה; אנשי העלייה השנייה; עולי תימן. ציין את הקבוצות שבחרת.

ציין רעיון אחד שבו האמינו העולים בכל אחת מן הקבוצות שבחרת (סך הכול — שני רעיונות שונים).

הסבך באמצעות דוגמה כיצד מימשו העולים אחד מן הרעיונות שציינת.

לו היית חי בתקופת "היישוב החדש", לאיזו מקבוצות העולים היית רוצה להשתייך?

נמק את תשובתך על פי מה שלמדת.

ציין רעיון שבו האמינו העולים בכל אחת מן הקבוצות, והסבר באמצעות דוגמה כיצד מימשו העולים את אחד הרעיונות.

העלייה הראשונה

הרעיון	דוגמאות
לאומיות	עלייתם של עשרות אלפי עולים ארצה / קידום השפה העברית כשפה לאומית
עבודת אדמה	הקמת 32 מושבות חדשות שהיו צורת התיישבות חקלאית יהודית
חיזוק ההתיישבות	הקמת 32 מושבות חדשות שהיו צורת התיישבות חקלאית יהודית

חידוש השפה העברית	העולים במושבות פיתחו את השימוש בשפה העברית.
פיתוח חינוך לאומי	העולים פיתחו את השימוש בשפה העברית.
קידום מעמד הנשים	העולים קידמו את הנשים בתחום הלמידה וההוראה, ובכך קידמו את מעמד הנשים.

העלייה השנייה

הרעיון	דוגמאות
סוציאליזם/שוויון	העולים הקימו התיישבות שיתופית/את הקבוצה/את הקיבוץ, ששם הייתה שיתופיות / הקמת מפלגות כגון פועלי ציון/הפועל הצעיר, והן דאגו לתנאים שוויוניים לפועלים.
כיבוש השמירה	העולים נאבקו על שמירה עברית במושבות.
לאומיות/כיבוש השמירה	העולים נאבקו על עבודה עברית / ההתיישבות הייתה על קרקע לאומית במושבות.
עבודת כפיים/כיבוש העבודה	הקמת הקבוצה/הקיבוץ, שבהם הייתה עבודה חקלאית.
עבודת אדמה	העולים הקימו צורות התיישבות שבהן עבדו עבודת אדמה.

חידוש השפה העברית	העולים נאבקו על תחיית השפה העברית / בזכות מאבק העולים הוקמה מערכת חינוך עברית.
-------------------	--

עולי תימן

הרעיון	דוגמאות
אמונה דתית/משיחית	—עלייה לארץ כי האמינו שזו שנת גאולה. —הקמת מוסדות חינוך שבהם לימדו את המסורת התימנית.

לו היית חי בתקופת "היישוב החדש", לאיזו מקבוצות העולים היית רוצה להשתייך? נמק את תשובתך על פי מה שלמדת.

התלמיד יכול לציין כל אחת משלוש הקבוצות, ובלבד שיבסס את תשובתו על פי תפיסת העולם או על פועלם של עולים מאותה קבוצה. (המונח יישוב חדש)

שימו לב:

השאלה מבקשת לציין שתי קבוצות ולהתייחס לכל קבוצה בנפרד. היו תלמידים שערכו השוואה למרות שהשאלה לא דורשת זאת.

המלצות למורים:

- חשוב ללמד תלמידים לפצח שאלות ולהבין מה השאלה דורשת באמצעות תרגול שאלות בגרות.
- חשוב ללמד תלמידים להבחין בין רעיונות למעשים.

5. הצג שני גורמים שהביאו לפרוץ מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939).

הסבר כיצד המאורעות השפיעו על התפתחותו של כוח המגן של היישוב היהודי בארץ-ישראל. בתשובתך התייחס להשפעה אחת שקשורה להחלטת הבריטים, ולהשפעה אחרת שקשורה להחלטת היהודים (סך הכול — שתי השפעות).

הצג שני גורמים שהביאו לפרוץ מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט

—הערבים החריפו את התנגדותם לבריטים בעקבות העזרה שהעניק השלטון הבריטי ליהודים להתחלת המימוש של רעיון המדינה היהודית.

—העלייה החמישית גרמה לערביי הארץ לחשוש מהגדלת כוחו של היישוב.

—עליית הנאצים לשלטון בגרמניה הבליטה את החולשה של הבריטים ואת ההבנה של הערבים שצריך להילחם בבריטים בכוח.

—כמה מן המדינות באזור החלו לקבל עצמאות וזה גרם לערביי הארץ לקוות שיקבלו עצמאות משלטון בריטי.

—ההבטחה של הנציב ווקופ להקים מועצה מחוקקת עם רוב ערבי בוטלה וגרמה לכעס גדול.

(השיבה לציון, עמ' 207).

הסבר כיצד המאורעות השפיעו על התפתחותו של כוח המגן של היישוב היהודי בארץ-ישראל

השפעה שקשורה להחלטת הבריטים:

—הבריטים היו זקוקים לעזרה של היהודים בדיכוי המרד ולכן הם הכירו בארגון ההגנה, אימנו אותו וסיפקו לו נשק.

—הבריטים הקימו ומימנו יחידות מיוחדות (כמו הנוטרים או פלוגות הלילה) כדי לשמור על היישובים מפני הפורעים.

השפעה שקשורה להחלטת היהודים:

—בעקבות ההתקפות של ערבים על יישובים ודרכים, ארגון ההגנה עבר מהגנה על היישובים להתקפה על הפורעים מבעוד מועד / מדיניות "היציאה מן הגדר".

—ארגון ההגנה נעשה מסודר ומאורגן, כדי להילחם בפורעים הערבים, והוכר על ידי הבריטים.

—בעקבות ויכוח על דרך הפעולה הנכונה (הבלגה מול תגובה), האצ"ל פרש סופית מההגנה וגיבש את דרכו הייחודית.

(השיבה לציון, עמ' 213-216)

שימו לב:

- תלמידים התקשו לזהות השפעות.
- היו תלמידים שענו על מאבק צמוד ורצוף. היו תלמידים שענו על שיתוף ומאבק.

המלצות למורה:

- חשוב לתרגל ציר זמן עם התלמידים.
- חשוב לתרגל מושגים הקשורים לתקופות על פי ציר הזמן.
- חשוב מאוד להראות נושא בהקשרו הרחב.

פרק שני

6. ציין את הפעולה של נשיא גרמניה הינדנבורג בשנת 1933, שהייתה השלב הראשון בתהליך התבססות המפלגה הנאצית בשלטון בגרמניה.

הסבר את הסיבה שבגללה בחר הנשיא הינדנבורג לנקוט פעולה זו.

הצג שתי פעולות של היטלר בשנים 1933-1934, שסייעו להמשך תהליך ההתבססות של הנאצים בשלטון.

ציין את הפעולה של נשיא גרמניה הינדנבורג, שהייתה השלב הראשון בתהליך התבססות המפלגה הנאצית:

מינוי היטלר לקאנצלר גרמניה.

הסבר את הסיבה שבגללה בחר הנשיא לנקוט פעולה זו:

גרמניה הייתה נתונה במשבר מתמשך לאחר מלחמת העולם הראשונה / משבר כלכלי / ממשלות קמו ונפלו בזה אחר זה / חוסר יציבות שלטוני, והינדנבורג חשב שהנאציזם יצליח לחלץ את גרמניה ממשבר זה. (מסורת ומהפכות, עמ' 154, ואלה תולדות, עמ' 178-179)

הצג פעולות של היטלר בשנים 1933-1934 שסייעו להמשך תהליך ההתבססות של הנאצים בשלטון:

—היטלר הכריז על בחירות חדשות לרייכסטאג, ובהן השתתפה רק המפלגה הנאצית.

—היטלר הפעיל את הס"א נגד כל מתנגדיו / נגד הקומוניסטים.

—האשמת הקומוניסטים בשרפת בניין הרייכסטאג / מאסרים נרחבים של חברי המפלגה הקומוניסטית

—השלטת אווירת טרור בכל רחבי המדינה / רצח חמישים איש ופציעת מאות אנשים

—חקיקת חוק ההסמכה, שהסמיך את הממשלה לחוקק חוקים בלי אישור הפרלמנט

—חקיקת החוק להגנת אחדות המפלגה והרייך / חקיקת חוק שאוסר כל פעילות של מפלגה אחרת חוץ מזו של המפלגה הנאצית / מנהיג המפלגה הוא מנהיג המדינה.

—היטלר השתמש בחוקת ויימאר כדי לחוקק חוקים שיעניקו לו את כל הסמכויות במדינה.

—היטלר מינה עצמו להיות גם נשיא המדינה.

—תהליך ההאחדה (נאציפיקציה), שבה נוצרה זהות מוחלטת בין המדינה הגרמנית למפלגה הנאצית / כל מוסדות המדינה נהיו נאצים, על אנשיהם וערכיהם / עם אחד, מדינה אחת, מנהיג אחד.

—כינוס אסיפות המונים, שבהן היטלר היה הנואם הראשי

—חיזוק פולחן האישיות באמצעות מתן הוראות עמומות לכפופים לו

—קביעת יום הולדתו של היטלר ליום חג בגרמניה

—שימוש בס"ס וס"א להשליט טרור בגרמניה

—הקמת מחנה ריכוז לחינוך מתנגדי המשטר (דכאו)

—מתקפה של הס"ס על הס"א וחסול הס"א (ליל הסכינים הארוכות)

—הקמת הגסטפו, שעודד הלשנות בין חברים ובמשפחה

—השקעת משאבים רבים בחינוך הילדים על האידאולוגיה הנאצית / יצירת מאגר של גיבורים גרמנים במהלך ההיסטוריה תוך הדגשת האריות שלהם / בניית הגוף וחוסנו באמצעות פעילות ספורטיבית אינטנסיבית / חיוב כל הילדים להשתתף בפעילויות ה"היטלר יוגנד" / חומר הלימודים בכל המוסדות שונה ברוח האידאולוגיה הנאצית

—ביטול הבחירות למוסדות האקדמיים והעמדת אנשי המפלגה הנאצית בראשם

—הקמת לשכת הרייך לתרבות וחיוב היוצרים להישבע אמונים להיטלר ולמפלגה הנאצית

—שימוש בתקשורת ההמונים כדי להפיץ את האידאולוגיה הנאצית / השתלטות על כל אמצעי התקשורת במדינה / חלוקת מקלטי רדיו להמונים, ושידור קולו של היטלר בלבד בהם

—המפלגה הנאצית קיימה מצעדים ואספות המונים בכל רחבי גרמניה.

—פרסום תוכנית ארבע השנים לריכוז כל הסמכויות הכלכליות בידי הממשלה

—חיוב כל העובדים להשתייך לארגון חזית העבודה הגרמנית / היטלר סגר את כל האיגודים המקצועיים ופתח ארגון גג שנקרא חזית העבודה הגרמנית / 1 במאי הוכרז כיום העבודה הלאומי, וכך הופסקה השתייכותה של גרמניה להתאגדות הפועלים הבין-לאומית.

—ביטול זכות השביתה של העובדים

—העובדים נקראו לתת ממשכורותיהם לחיזוק הכלכלה הגרמנית.

—דרישה שכל חייל גרמני יישבע אמונים להיטלר / החזרת גיוס החובה לגרמניה / מינוי מפקדים מקצועיים שגילו נאמנות להיטלר (מסורת ומהפכות, עמ' 154-161, ואלה תולדות, עמ' 180-188)

שימו לב :

שאלה זו מבוססת על היכרות עם ציר הזמן של האירועים בגרמניה הנאצית בדגש על האירועים בהיסטוריה כללית.

הדגש בשאלה הוא על פעולות שנעשו לביסוס השלטון. תלמידים התקשו בהבנת המושג תהליך ההתבססות.

תלמידים התקשו להציג פעולות של היטלר שלא קשורות ביהודי גרמניה.

תלמידים התקשו להבחין בין השלב הראשון בתהליך התבססות השלטון הנאצי להמשך התהליך.

המלצות למורה :

מומלץ למורה לתרגל מיומנות ציר הזמן. שאלה זו מזמנת הבחנה בין השלב הראשון בתהליך התבססות השלטון לבין המשך תהליך ההתבססות. בכל שלב מאפיינים שונים לפעולות השלטון, בהתאמה להתפתחות תהליך ההתבססות. חשוב להראות כי יש קשר הגיוני בין המצב בתקופה לבין הפעולות שהשלטון מבצע. תירגול של פיצוח נכון של שאלה יכול לסייע לתלמיד בשאלות מסוג זה.

מומלץ לתרגל עם תלמידים תשובה לשאלת הסבר – סיבה. במקרה כזה מתבקש משפט סיבה שיכלול מילת סיבה כמו : כי, מכיוון וכדומה.

במהלך הלמידה של ציר זמן מעלית הנאציזם עד סוף השואה, חשוב לעשות את ההבחנה בין האירועים הקשורים לגרמניה ולכלל העולם לבין מה שנעשה כלפי היהודים.

7. הרב ניסנבויס אמר בתקופת השואה: "זוהי שעה של קידוש החיים ולא של קידוש השם במוות. לְפָנֵים (בעבר) דרשו אויבים את הנשמה, והיהודי הקריב את גופו על קידוש השם. עתה הצורר דורש את הגוף היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו, לשמור על חייו".

(ני עק, **התועים בדרכי המוות**, הוצאת יד ושם, ירושלים, תש"ך, עמ' 37)

הצג את החידוש שעולה מדבריו של הרב ניסנבויס בנוגע להתמודדות של היהודים עם הגזרות נגדם בתקופת השואה, לעומת התמודדותם עם גזרות לפני תקופה זו. **הצג** משמעות שנוספה לערך "קידוש החיים" בתקופת השואה, שלא באה לידי ביטוי בדבריו של הרב ניסנבויס. **הצג** דוגמה אחת למאבק של יהודים בתקופת השואה על ערך "קידוש החיים". **הסבר** כיצד ערך זה בא לידי ביטוי בדוגמה שהצגת.

הצג את החידוש בדבריו של הרב ניסנבויס, לעומת התקופה שקדמה לשלטון

בשואה הגרמנים רצו את הגוף ולכן נדרשו היהודים להגן על החיים עצמם בכל דרך אפשרית. לעומת זאת, לאורך ההיסטוריה היהודית נדרשו היהודים לעבור על מצוות השם או למות ואז קיימו היהודים קידוש השם במוות.

הצגת משמעות שנוספה לערך "קידוש החיים" בתקופת השואה, שלא באה לידי ביטוי בדבריו של הרב ניסנבויס

שמירה על צלם אנוש / מוסריות / כבוד האדם / הדאגה לזולת / שמירה על חיים בעלי משמעות / חיי רוח ותרבות / שמירה על המסורת והדת היהודית

הצג דוגמה אחת למאבק של היהודים על קידוש החיים, והסבר כיצד ערך זה בא לידי ביטוי בדוגמה שהצגת.

דוגמאות למאבק להישרדות הגוף, וההסבר:

—תמיכת ארגוני חסד, שהצליחו להעביר מעט ציוד ומזון לגטאות: בזכות האוכל יכלו היהודים לשרוד.

—הפעלת מטבחים ציבוריים, שבהם היה אפשר לקבל מעט אוכל: בזכות האוכל יכלו היהודים לשרוד.

—ארגון "צנטוס", שדאג לילדים היתומים, וכך היה סיכוי לילדים היתומים לשרוד.

—דאגה לילדים חולים (רוזה שמחוביץ), וכך היה מי שידאג לילדים החולים ויעזור להם להחלים ולשרוד.

—הקמת ועדי בתיים, שדאגו לעזרה ותמיכה הדדית בין המשפחות: תמיכה זו הקלה על המשפחות ועזרה להם לשרוד.

—”העשירייה”: קבוצת חברות שדאגו זו לזו במסירות ובגבורה. עזרה זו אפשרה להן לשרוד.

—אומנים שעשו פעולות תרבות בגטו וקיבלו שכר על פעולתם: שכר זה אפשר להם לקנות אוכל וכך יכלו לשרוד.

—תנועות הנוער דאגו לחבריהם למזון ולצרכים נוספים. בזכות האוכל חברי תנועת הנוער יכלו לשרוד.

—הברחת מזון לגטו: בזכות האוכל יכלו היהודים לשרוד.

—הקמת מפעלים שבהם יכלו היהודים לעבוד: העבודה הראתה שהיהודים פרודוקטיביים וכך יכלו להינצל.

—אימהות דאגו לתת אוכל לילדיהן: בזכות האוכל הילדים יכלו לשרוד.

דוגמאות לשמירה על צלם אנוש וקידוש דרך החיים, וההסבר

—הקמת מסגרות חינוכיות חלופיות / קיום בתי ספר בגטאות / קורסים מקצועיים שונים, כדי לנסות לשמור על צלם האנוש / בניסיון להמשיך בדרך החיים הרגילה

—הקמת מסגרות ללימוד תורה בגטאות, בניסיון לשמור על צלם האנוש / בניסיון להמשיך בדרך החיים הרגילה / בניסיון לשמור על חיי הדת

—קיום פעילות חינוכית של תנועות הנוער השונות, בניסיון לשמור על דרך החיים הרגילה / על צלם אנוש / על חיי תרבות

—כתיבת יומנים / כתיבת עיתונים / חיבור שירים, בניסיון לשמור על חיי תרבות

—הקמת בתי יתומים, שדאגו לילדים מבחינה רוחנית, בניסיון לשמור על חיי רוח / על צלם אנוש

—הליכה להצגות ולהופעות / בתיאטרון בגטו וילנה הוצגו למעלה ממאה הצגות, בניסיון לשמור על חיי תרבות / שגרת חיים רגילה.

—הקמת מקהלות ותזמורות / ארגון קונצרטים ותחרויות מוזיקליות, בניסיון לשמור על חיי תרבות / שגרת חיים רגילה

—קריאת ספרים / רבע מאוכלוסיית הגטו הייתה מנויה על הספרייה, בניסיון לשמור על חיי תרבות / שגרת חיים רגילה.

—עריכת אספות תרבותיות שונות, בניסיון לשמור על חיי תרבות / שגרת חיים רגילה

—תרבות יהודית : שיעורים בעברית / הצגת אירועים מההיסטוריה היהודית/ חגיגת החגים היהודים, בניסיון לשמור על חיי רוח / חיי דת / חיי תרבות / שגרת חיים רגילה

—הקפדה על שמירת המצוות / מאבק על קיום החיים הדתיים / שמירה על מראה חיצוני יהודי מסורתי / שאילת רבנים שאלות (ואפשר דוגמה לשאלה), בניסיון לשמור על חיי רוח / חיי דת / צלם אנוש / שגרת חיים רגילה

(חורבן וגבורה, עמ' 171-187)

שימו לב:

תלמידים התקשו בהצגת חידוש (מה היה לפני השואה ומהו החידוש בתקופת השואה).

תלמידים התבלבלו בהגדרות של ערך קדוש ה' לעומת ערך קדוש החיים.

המלצות למורה

לשאלה יש פתח. מומלץ לתרגל עם תלמידים ניתוח הפתח וההבנה כיצד הוא יכול לסייע בכתיבת התשובה. (בשאלה זו תלמיד שיפענח נכון את הפתח לא יזהה בטעות את קדוש החיים כקידוש ה' במוות). הבנה נכונה של הפתח, נותנת מידע רב לתלמיד, מידע שהוא נזקק לו כדי לענות על השאלה.

חשוב להרגיל את התלמידים לא לדלג על הפתח ולקרוא אותו היטב (קריאת הפתח כטקסט).

פיצוח נכון של השאלה, ישים את המוקד על המילים - הצגת החידוש, בנוגע ל..... - כך יידע התלמיד במה עליו להתמקד כשהוא מחפש את החידוש.

מומלץ לתרגל תשובה ברמת הסבר, תשובה שקושרת בין שני מושגים ויוצרת ביניהם קשר במילת הקישור לעומת (השאלה מפנה באופן ישיר להתמודדות עם הגזרות לעומת התמודדות עם הגזרות לפני).

8. יש חוקרים הסבורים כי פעולות מחתרתיות של היישוב היהודי בארץ־ישראל בשנים 1947-
1945 היו מן הגורמים שהניעו את בריטניה להעביר את שאלת ארץ־ישראל לאו"ם.
הצג שתי דוגמאות לפעולות מחתרתיות: דוגמה אחת מן המאבק הרצוף, ודוגמה אחת מן
המאבק הצמוד.
בכל אחת מן הדוגמאות שהצגת ציין אם היא קשורה למאבק הרצוף או למאבק הצמוד.
ציין גורם אחד נוסף שהניע את בריטניה להעביר את שאלת ארץ־ישראל לאו"ם.
הצג את החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר.

הצג שתי דוגמאות לפעולות מחתרתיות, בתשובתך ציין את סוג המאבק

דוגמה למאבק רצוף

—פיצוץ מוסדות שלטון בריטיים / התקפת מוקדים בריטיים

—התנקשות בחייהם של חיילים בריטים

—חטיפת חיילים בריטים

—פריצה לכלא עכו לשחרור לוחמי האצ"ל והלח"י

דוגמה למאבק צמוד

—עזרה בהעפלה בלתי לגאלית

—הרחבת ההתיישבות היהודית לאזורים חדשים

ציין גורם נוסף שהניע את בריטניה להעביר את שאלת ארץ־ישראל לאו"ם

—על מנת לשפר את היחסים עם מדינות ערב

—הצלת מצבה המעורער של בריטניה בעולם

—המציאות הבין-לאומית המתוחה של המלחמה הקרה

—מניעת קרע עם ארצות הברית

—החלה מגמה עולמית של מתן עצמאות במדינות / תמיכה בדה־קולוניזציה.

—המרד הערבי המחיש לבריטים שאין סיכוי להשיג פשרה בין הערבים ליהודים / המאיס על
הבריטים את הארץ.

הצג את החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר

—ארץ־ישראל תתחלק לשתי מדינות : יהודית וערבית.

—ירושלים תישאר בין-לאומית.

—סיום המנדט הבריטי (שיבה לציון, עמ' 266-273)

שימו לב:

היו תלמידים שהתקשו להבחין בין המושג מאבק רצוף למאבק צמוד ולא ידעו לתת דוגמה לכל אחד מסוגי המאבק.

תלמידים יצרו זהות בין פעולות ההגנה (המחתרת) למאבק הצמוד (לסוג המאבק), ללא הבנה של הרעיון האידיאולוגי והמשמעות שעומדת מאחורי המושג.

המלצות למורה

לשאלה יש פתיח. חשוב לתרגל שאלות עם פתיח ואת ההבנה כיצד הפתיח מסייע (ראו הערה בשאלה 7).

השאלה דורשת הבחנה בין המאבק הצמוד של אנשי ההגנה והאידיאולוגיה שעמדה מאחורי סוג מאבק זה, לבין המאבק הרצוף של אנשי האצ"ל והלח"י.

חשוב לתת מקום לכל אחת משיטות המאבק ולרעיונות האידיאולוגים שהניעו אותה.

השאלה יוצרת קשר בין החלטת בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לאו"ם לבין פעולות המחתרות.

נוצר כאן סיפור : שיש לו התחלה (פעולות המחתרת) אמצע (החלטת בריטניה) וסוף (החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר). הוראת הסיפור, מסייעת לביסוס הזיכרון והבנת האירועים וההקשרים ההיסטוריים אצל התלמידים.

9. בנספח לשאלה זו מצורף השיר "קרב הראל", שלמדת עליו בתוכנית פר"ח.

על פי מילות השיר, **הסבר** מדוע היה צורך במבצע הראל (קרב הראל) כדי לעזור לתושבי ירושלים בשלב הראשון של מלחמת העצמאות. בסס את תשובתך באמצעות ציטוט מתאים מן השיר.

המשורר חוזר בשיר על שורות מסוימות כדי להדגיש את המסר שלהן. בחר אחת מן השורות האלה, **ציין** אותה, **והסבר** את המסר שהחזרה על שורה זו מדגישה. על פי מה שלמדת, הצג את מצבה של ירושלים עם חתימת הסכמי שביתת הנשק בסוף מלחמת העצמאות.

הסבר מדוע היה צורך ב"קרב הראל" כדי לעזור לתושבי ירושלים, באמצעות ציטוט מתאים מן השיר.

—היה צורך לפרוץ את המצור על העיר, כיוון ש"העיר גוועת במצור".

—היה צורך להכניס אוכל לעיר הנצורה, כיוון ש"אין לחם".

ציין שורה שחזרת על עצמה מספר פעמים בשיר, והסבר את המסר שחזרה זו מדגישה:

—"בום, בו, בו, בום, בום, בום" — בא לבטא את הקושי הגדול בפריצת הדרך לירושלים / האבדות הרבות שספגו בניסיונות לפרוץ את הדרך לירושלים.

—"ליבנו כבר אטום" — בא לבטא את המציאות הקשה של ההרוגים הרבים בניסיונות פריצת הדרך לירושלים.

—"שלושים בנבי סמואל / שבעה עשר על הקסטל" — בא להראות את האבדות הרבות שספגו בניסיונות לפרוץ לירושלים.

—"אך אנו עוד נקום" — בא להראות את אוירת התקווה של הלוחמים שעוד נקום ונצליח לממש את זכותנו על הארץ.

—"עוד תראי, עוד תראי, את הדרך הפתוחה" — בא להראות את אוירת התקווה, שהלוחמים יצליחו לפרוץ את הדרך לירושלים.

—"אהובך יצא לקרב" — בא לבטא את קושי הפרדה ואת החששות שמרבית ההולכים לא חזרו.

—"אם נשוב..." — בא להראות את חששות הלוחמים שלא בטוח שיחזרו.

עם חתימת הסכמי שביתת הנשק, הצג את מצבה המדיני של ירושלים:

ירושלים מחולקת בין ישראל לירדן.

(פר"ח מלחמת העצמאות, השיבה לציון, עמ' 308-312)

שימו לב :

שאלה זו מתבססת על הנלמד על פי תכנית פר"ח. במסגרת הנושא מלחמת העצמאות נלמד השיר קרב הראל, המספר את סיפור הקרב על הדרך לירושלים.

בשאלה זו, רוב הידע הנדרש נמצא בשיר. התלמיד נדרש לזהות את הגורמים לקרב, מה היה מצבם של תושבי ירושלים ועם מה התמודדו בשלב הראשון של מלחמת העצמאות. התלמיד לומד את דרכו של המשורר להעביר מסר ועובדות היסטוריות בדרך יצירתית, כמו חזרה וכפילות של מילים בשיר להדגשת מסרים.

היו תלמידים שהתקשו בזיהוי המסר על סמך הנכתב בשיר.

היו תלמידים שהתקשו בהצגת המצב בירושלים בסוף מלחמת העצמאות. חלקם זיהו את התקופה כסיום מלחמת ששת הימים.

המלצות למורה

מומלץ למורה במסגרת לימוד הנושא, ליצור ציר זמן שיציג את האירועים בירושלים בצורה מסודרת וברורה :

עד 1948- שלטון המנדט בירושלים

לאחר כ"ט בנובמבר- שלב ראשון במלחמה , מצור על ירושלים

הכרזת המדינה- מבצע נחשון ופתיחת הדרך לירושלים

נפילת העיר העתיקה בידי הירדנים

סיום המלחמה , ירושלים חצויה בין ירדן לישראל.

חשוב ללמד את משמעות המושג 'מסר' באירועים היסטוריים.

10. לפניך שמותיהן של שלוש מדינות שהייתה מהן עלייה גדולה לארץ בשנים 1948-1954 : פולין, רומניה, עירק.

בחר בשתיים מן המדינות וציין את שמותיהן. בנוגע ל**כל אחת** מן המדינות שבחרת, **הסבר** גורם **אחד** לעלייה ממנה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות שהיו בה (סך הכול — **שני** גורמים). **הצג** גורם **נוסף** לעלייה הגדולה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות ב**ארץ-ישראל**. **הסבר** כיצד מדיניות "כור ההיתוך" שגיבשה מדינת ישראל נועדה להתמודד עם השוני בין העולים הרבים שהגיעו בשנות העלייה הגדולה.

ציון שתי מדינות

הסבר גורם לעלייה הקשור לנסיבות ההיסטוריות במדינות שצינת

פולין

— כיוון שהיהודים סבלו רבות בשואה וחיכו לרגע לצאת ממנה אל המולדת ההיסטורית.

— כיוון שחל שם גל אנטישמיות.

רומניה

— כיוון שברומניה שלט שלטון עריץ שאפשר באופן זמני, בעקבות הסכם עם ישראל, יציאת יהודים מארצו.

— כי היו שם פליטים שנמלטו לאחר השואה, ועכשיו יכלו לעלות.

עירק

— כיוון שהתגברה בה העוינות כלפי היהודים עם הקמת מדינת ישראל.

— כיוון שב־1950 הורשו יהודי עירק לעזוב אם יוותרו על נתינותם ועל רכושם.

הצג גורם נוסף לעלייה הקשור לנסיבות ההיסטוריות בארץ-ישראל

— ביטול הגבלות הספר הלבן עם הקמת מדינת ישראל

— רצון לעזור במלחמת העצמאות ובהקמת מדינת ישראל

הסבר כיצד מדיניות "כור ההיתוך" שגיבשה מדינת ישראל נועדה להתמודד עם השוני בין העולים הרבים שהגיעו בשנות העלייה הגדולה

מדיניות "כור ההיתוך" נועדה לעצב את העולים לתבנית אחת זהה / לתבנית של דמות הצבר, כדי ליצור עם מאוחד.

(השיבה לציון, עמ' 340-348)

שימו לב:

התלמידים התבקשו להיכנס לפרטי העלייה הגדולה ולהכיר את העלייה לפי מדינות. חשוב ללמד כך את העלייה הגדולה.

המלצות למורה

בשאלה זו שני מושגים שחשוב ללמוד עליהם במסגרת שיעורי היסטוריה: גורמים ונסיבות (גורם לעליה, נסיבות היסטוריות).

חשוב לתרגל שאלת הסבר. בשאלה זו נדרש התלמיד להסביר את הקשר בין מדיניות כור ההיתוך לבין ההתמודדות עם השוני שהיה קיים בין קבוצות עולים שונות.

פרק שלישי

לפניך שני קטעים העוסקים בהתעוררות הלאומית בקרב יהודי ברית המועצות. **קרא** את הקטעים, **וענה** על **שתיים** מן השאלות 11-13.

קטע ראשון:

בסוף שנות השישים החלה התעוררות לאומית בקרב יהודי ברית המועצות, אשר הושפעה במידה מסוימת מן "התנועה הדמוקרטית" בברית המועצות. התנועה הדמוקרטית התאפיינה בביקורת של אזרחים סובייטים (אזרחים של ברית המועצות) כלפי המשטר. לדוגמה במהלך משפט שנערך בשנת 1966 נגד שני סופרים שהואשמו בתעמולה נגד השלטון, נשלחו לנשיא רוסיה ולמערכות העיתונות מכתבי מחאה של נשות העצורים. חלק מן המחאות הללו הועברו על ידי פעילי התנועה הדמוקרטית גם למדינות מחוץ לברית המועצות ולעיתונות המערבית, כדי לזכות בדעת קהל פעילה במערב.

הפנייה לאישים, למוסדות, ולדעת קהל שמחוץ לברית המועצות הפכה לדרך מקובלת של הבעת מחאה נגד השלטון באותה תקופה. פעילי התנועה הדמוקרטית מחו על התערבותו של השלטון בענייני ספרות ואומנות וכן גם על אייקיומן של זכויות האדם והאזרח. בתקופה זו גם הופצו פניות של אזרחים סובייטים, שבהן הוצגו דרישות למען קיום זכויות לאומיות-תרבותיות של קבוצות אתניות שונות בברית המועצות. פעילים מרכזיים בתנועה הדמוקרטית יעצו לפעילים של הקבוצות האתניות השונות לפנות לאו"ם ולהסתמך על מסמכים שאומצו על ידו, כגון "מגילת זכויות האדם".

רבים מן היהודים שהפכו לפעילי עלייה היו מקורבים לתנועה הדמוקרטית והושפעו ממנה. פרופסור מיכאל זנד, אחד מפעילי העלייה, העיד על עצמו: "מילאתי בתנועה הדמוקרטית וגם

בתנועת העלייה היהודית תפקיד חשוב מאוד... מצאנו בהחלט מכנה משותף". פעיל עלייה אחר העיד: "למדתי כיצד להיאבק למען זכויותי החוקיות לחיות במולדתי ההיסטורית מדמויות מרכזיות בתנועה הדמוקרטית". אפשר להניח כי אוירת המחאה הגלויה שיצרו "הדמוקרטים" הכשירה את הקרקע להתבטאויות של פעילי העלייה. כמו כן, הפעילים היהודים התבססו על ניסיונם של "הדמוקרטים" בתחום הפצת המחאות והעברתן למערב: החל משנת 1968 החלו יהודים בברית המועצות לשלוח עצומות (מכתבי מחאה) קבוצתיות. העצומות הופנו לגורמים שמחוץ לברית המועצות — לאו"ם ולציבוריות היהודית בעולם. במרכז כל עצומה עמדה הדרישה העקרונית "שלח את עמי". הפונים הסתמכו על מסמכים בין-לאומיים (מסמכים הנוגעים לתושבי מדינות שונות), כגון "ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם" ו"ההסכם הבין-לאומי בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית".

העצומות האלה הגיעו לשיא בשנת 1969, בין השאר על רקע פעילותה של ממשלת ישראל: כך לדוגמה בסתיו 1969 ראש ממשלת ישראל גולדה מאיר הביאה לידיעת הציבור הרחב את תוכנה של עצומה ששלחו יהודים מגרוזיה (מכתב 18 המשפחות), שביקשו לאפשר להם לעלות ארצה. שגריר ישראל באו"ם מסר את תוכן העצומה במסיבת עיתונאים שערך בניו יורק. לפעולות אלה היה הד גם בברית המועצות, כפי שהעידו הפעילים: "קשה היה לגייס חתימות על העצומות... בינתיים [יהודים] שמעו על מכתב יהודי גרוזיה שקראה גולדה מאיר בכנסת ואזרו אומץ (העזו) לחתום...". (מעובד על פי ש' רדליך, **העצומות של יהודי ברית המועצות כביטוי להתעוררות לאומית 1970-1968**, בתוך 'בחינות — עיון ומחקר בבעיות יהודי ברית המועצות ומזרח אירופה', ירושלים-תל אביב, תשל"ד, עמ' 7-22)

קטע שני:

"אנו, יהודי ברית המועצות, ידענו שאיננו לבד במלחמתנו, שכן יהדות העולם היא שהפנתה את עיני העולם למצוקתנו. הפגנות המחאה שלנו, מניין המפגינים המסכנים את עצמם במרכז מוסקבה, זכו לתהודה (הד ותגובה) של עצרות ומצעדים של עשרות אלפים בניו יורק, בלונדון ובפריז. צבא של סטודנטים ועקרות בית הוא שהכריע בסופו של דבר את הקג"ב".
(נ' שרנסקי, **יהודי המאבק, התנועה היהודית הלאומית בברית המועצות, 1967-1989**, בית התפוצות, עמ' 4-5)

ענה על שתיים מן השאלות 11-13 (לכל שאלה — 12 נקודות).

11. על פי הקטע הראשון, הצג שני טיעונים של פעילים סובייטים ו/או יהודים נגד המשטר הסובייטי.

על פי מה שלמדת, הסבר כיצד אחד מן הטיעונים שהצגת מתבסס על אחד הרעיונות של הנאורות או הלאומיות.

על פי הקטע הראשון, הצג שני טיעונים שהשמיעו פעילים סובייטים או יהודים נגד המשטר הסובייטי והסבר כיצד אחד הטענות מתבסס על רעיון של הנאורות או הלאומיות.

הצגת הטענות וההסבר

—המשטר בברית המועצות פוגע בזכויות האדם והאזרח / בחופש הביטוי / מתערב באומנות / בתרבות :

- הטענה מתבסס על הרעיון של כבוד האדם, ולפיו כל אדם הוא בעל ערך, העומד בזכות עצמו.
- הטענה מתבסס על רעיון הזכויות הטבעיות, ולפיהם זכותו הטבעית של האדם לפעול על פי צו מצפונו.
- הטענה מתבסס על הרעיון של חירויות בסיסיות כגון חירות המצפון / חירות המחשבה / חופש הביטוי.
- הטענה מתבסס על רעיון הסובלנות / זכויות פוליטיות לפרטים.
- הטענה מתבסס על רעיון האמנה החברתית / המדינה היא מוסד שמטרתו לפעול לטובת כל האזרחים / הריבון פועל אך ורק על פי הרצון הכללי של האזרחים.

(מסורת ומהפכות, עמ' 27-32 ; ואלה תולדות, עמ' 24-31)

—המשטר בברית המועצות פוגע בזכויות לאומיות / זכויות תרבותיות, של קבוצות אתניות שונות / של יהודים / המשטר לא מאפשר ליהודים לעלות ארצה.

• הטענה מתבסס על רעיון הלאומיות האתנית-היסטורית, ולפיו האנשים המרכיבים אומה מתייחדים במאפיינים משותפים כדוגמת מוצא / דת / שפה / מנהגים / תרבות / קרבת דם / מולדת היסטורית.

• הטענה מתבסס על רעיון הלאומיות, לפיו יש לטפח את המודעות של האדם להשתייכותו ללאום מסוים / יש לטפח את התודעה הלאומית של הפרטים השונים. (המונח לאומיות)

שימו לב!

השאלה דורשת להציג שני טיעונים של פעילים סובייטיים ו/או יהודים מתוך הקטע הראשון, ולא מתוך ידע ממקורות אחרים וכן להסביר כיצד אחד מהם מתבסס על רעיון מהנאורות או הלאומיות.

ניתן לצטט מתוך הקטע, אך הציטוט צריך להיות נכון. כמו כן התלמידים צריכים להכיר היטב את תוכנו של המונח על פרטיו ולהבין את ההקשרים ההיסטוריים שלו.

המלצות למורה:

1. חשוב לתרגל עם התלמידים הוצאת מידע מטקסט מילולי כדי שהמידע יהיה נכון לשאלה שנשאלו. כמו כן חשוב ללמד את התלמידים לצטט נכון מתוך המקור המילולי.
 2. חשוב לתרגל עם התלמידים שאלות ברמות שונות המתייחסות למונחים (לנושאים שמופיעים כמונח).
 12. על פי הקטע הראשון, הסבר כיצד באה לידי ביטוי השפעה של התנועה הדמוקרטית על פעילי העלייה בברית המועצות. בתשובתך התייחס לשתי דוגמאות שממחישות השפעה זו.
על פי מה שלמדת. הצג את "מבצע חתונה" (1970) שניזמו פעילי עלייה יהודים.
בחר רכיב אחד מן השפה הקולנועית בקדימון (טריילר) של הסרט "מבצע חתונה", והסבר מדוע רכיב זה מעורר בצופים הזדהות עם פעילי העלייה.
- הסבר כיצד באה לידי ביטוי השפעה של התנועה הדמוקרטית על פעילי העלייה. בתשובה יש להתייחס לשתי דוגמאות.**
- למדו מהם פעולות כגון כתיבת מכתבים / עצומות למוסדות בין-לאומיים ולאומיים / פנייה לדעת הקהל הבין-לאומית / פנייה לעיתונים וכדו'. דוגמאות: מחאות שהועברו לאחר משפט הסופרים (1966) / שליחת עצומות על ידי יהודים החל מ־1968 / מכתב 18 המשפחות.
- למדו מהם את החשיבות של משיכת תשומת ליבו של העולם המערבי / לזכות לתהודה בין-לאומית / באמצעות פנייה לגופים בין-לאומיים. דוגמאות: מחאות שהועברו לאחר משפט הסופרים (1966) / שליחת עצומות על ידי יהודים החל מ־1968 / מכתב 18 המשפחות.
- השימוש בטיעונים בנוגע לזכויות לאומיות / בנוגע לזכויות אדם / בנוגע לשוויון. דוגמאות: פעילים של קבוצות אתניות הסתמכו על מגילת זכויות האדם / פעילים יהודים הסתמכו על ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם / הסתמכו על ההסכם הבין-לאומי בדבר ביעור אפליה גזעית.
- רבים מפעילי העלייה היהודים היו חברים קודם לכן בתנועה הדמוקרטית. דוגמאות: מיכאל זנד היה פעיל בתנועה הדמוקרטית / היה פעיל בתנועת העלייה.
- הצג את "מבצע חתונה":**
- ניסיונם של פעילי עלייה לחטוף מטוס נוסעים (ריק) ולהנחיתו במערב.

הסבר על פי רכיב מן השפה הקולנועית בטריילר של "מבצע חתונה" מדוע הרכיב מעורר בצופים הזדהות עם פעילי העלייה:

—טלטול המצלמה מכניס את הצופה למערבולת הרגשית שבה נתונים גיבורי הסרט / מוביל לתחושה של מעקב / יוצר אישקט וחוסר יציבות.

—טלטול המצלמה בין הקירות הצפופים של מרתפי הקג"ב מדגיש את המחיר הכבד האישי ששילמו פעילי "מבצע חתונה".

—הניגוד שבין ריקוד הוואלס של סילוה זלמנסון לבין העובדה שרקדה כך בתא הקטן / המחניק / האפור / הסגור, מעורר התפעלות כלפיה.

—בקטע הסיום, המצלמה מסתחררת יחד עם הריקוד של סילוה זלמנסון, והדבר יוצר תחושת סחרור אצל הצופה / תחושה של איבוד שיווי משקל.

—הצגת אולפן חדשות בארה"ב מאותה תקופה מבליטה את העובדה שהמעשה שלהם עורר הדים בכל העולם.

—הבלטה באדום של מילים כדוגמת כלא / מסך ברזל, מדגישה את הסכנה שבה היו פעילי "מבצע חתונה".
(על פי ערכת פרח על יהודי ברית המועצות)

שימו לב!

בחלק הראשון של ההסבר, נדרשו התלמידים לכתוב באופן כללי על פעילות של פעילי העלייה שהושפעה מהתנועה הדמוקרטית ואת ההסבר ללוות בדוגמאות. כל המידע לקוח מתוך הקטע הראשון.

בחלק השני, היה עליהם להציג את ספור 'מבצע חתונה' וכן לבחור רכיב קולנועי אחד מהקדימון, שמעורר הזדהות עם פעילי העלייה. התלמידים נדרשו להכיר את הקדימון של הסרט 'מבצע חתונה' וכן להכיר את המושג רכיב קולנועי, כולל דוגמאות לרכיבים קולנועיים בסרטון זה ואת המשמעות שלהם.

המלצות למורה:

-חשוב לתרגל עם התלמידים הוצאת מידע מטקסט מילולי, כדי שהמידע יהיה נכון לשאלה שנשאלו. כמו כן חשוב ללמד את התלמידים לצטט נכון מתוך המקור המילולי.

-חשוב ללמד את השימוש בדוגמאות שהן העובדות ההיסטוריות שעליהן מתבסס ההסבר.

-חשוב ללמד כיצד מוציאים מידע מסרטון וכיצד לענות על שאלה המתייחסת לסרטון.

יש ללמד את התלמידים את המונח שפה קולנועית - רכיב מהשפה הקולנועית, ולהסביר מה המשמעות של רכיב מהשפה קולנועית בהבנת האירוע ההיסטורי.

13. על פי מה שלמדת על משטרים טוטליטריים, הסבר מדוע בתקופתם של לנין וסטלין הפעילות הלאומית של יהודי ברית המועצות הייתה מחתרתית ומועטה.

על פי כל אחד משני הקטעים, הסבר כיצד שיתוף הפעולה בין יהודים מאחורי מסך הברזל לבין יהודי העולם תרם לשינוי במצבם של יהודי ברית המועצות, בתקופה שמסוף שנות השישים ואילך (סך הכול — שני הסברים).

הסבר מדוע בתקופתם של לנין וסטלין הייתה פעילותם הלאומית של יהודי ברית המועצות מחתרתית ומועטה

— כי לנין וסטלין לא הכירו בזכותם של יהודים להגדרה עצמית / לאוטונומיה תרבותית.

— כי לנין וסטלין כפו על יהודים התבוללות תרבותית.

— כי הוקמה הייבסקציה, שחיסלה את מוסדות הקהילה היהודית / אסרה הפצת ספרי קודש / אסרה חינוך דתי.

— כי פעילים ציוניים נרדפו / הושלכו לכלא / נשלחו למחנות עבודה בסיביר.

(המונח: משטרים טוטליטריים)

הסבר על פי הקטע הראשון כיצד שיתוף פעולה בין יהודים מאחורי מסך הברזל ליהודי העולם תרם לשינוי מצבם של יהודי ברית המועצות החל מסוף שנות השישים ואילך

העצומות ששלחו יהודים מברית המועצות, הובילו את גולדה מאיר לדבר על כך בכנסת / הובילה את שגריר ישראל באו"ם לדבר על כך במסיבת עיתונאים. דברים אלה עוררו הד בקרב יהודי ברית המועצות / עודדו עוד ועוד יהודים בברית המועצות להוסיף את שמותיהם לעצומות מסוג זה.

הסבר על פי הקטע השני כיצד שיתוף פעולה בין יהודים מאחורי מסך הברזל ליהודי העולם תרם לשינוי מצבם של יהודי ברית המועצות :

-הפעילות של יהודי ברית המועצות הובילה יהודים בכל העולם להפגין למען יהודי ברית המועצות, ודבר זה הוביל בסופו של דבר לנפילת מסך הברזל.

שימו לב !

בחלק הראשון התלמידים נדרשו לדעת היטב את המונח 'משטרים טוטליטריים' על פרטיו כדי לענות על היחס של השלטון הקומוניסטי כלפי היהודים.

בחלק השני התלמידים נדרשו להוציא מידע מתוך שני הקטעים ולהבין שיש כאן שני סוגי פעילויות : פעילות של יהדי ברית המועצות ופעילות יהודי העולם.

המלצות למורה

1. חשוב לתרגל עם התלמידים שאלות ברמות שונות המתייחסות למונחים (לנושאים שמופיעים כמונח).

2. חשוב לתרגל עם התלמידים הוצאת מידע מטקסט מילולי, כדי שהמידע יהיה נכון לשאלה שנשאלו. כמו כן חשוב ללמד את התלמידים לצטט נכון / מידע נכון מתוך המקור המילולי.

פרק רביעי

מחנות העקורים

א. על פי מה שלמדת, הצג שתי דרכים שבהן פעלו ניצולי שואה במחנות העקורים כדי לשקם את חייהם.

ציין שני גופים או ארגונים שפעלו כדי לסייע לניצולים במחנות העקורים.

ב. בנספח לשאלה זו מוצגת כרזה שהופצה במחנות העקורים בידי ארגון ציוני שהקימו ניצולי שואה.

על פי הכרזה, הצג את המסר שהכרזה נועדה לקדם.

הסבר כיצד מסר זה בא לידי ביטוי, באמצעות השוואה בין שני צידי הכרזה. בהשוואתך התייחס לשני רכיבים מכל צד (סך הכול — ארבעה רכיבים).

הצג שתי דרכים שבהן פעלו ניצולי שואה במחנות העקורים כדי לשקם את חייהם

—חידוש חיי התרבות / הדפסת עיתונים ביידיש / העלאת הצגות תיאטרון

—הקמת תשתית מחודשת לחיים דתיים

—הקמת רשת חינוך ענפה / מתן חינוך ציוני

—התארגנות בתנועות נוער ציוניות

—לימוד מקצוע / שפות / השלמת השכלה כללית

—הקמת משפחות חדשות / נישואים של ניצולים בודדים שאיבדו את בני משפחותיהם / ילודה נרחבת

(חורבן וגבורה, עמ' 255-258)

ציין שני גופים או ארגונים שפעלו למען הניצולים במחנות העקורים

—שליחים של היישוב היהודי בארץ־ישראל

—חיילי הבריגדה היהודית

—הג'וינט

—רבנים צבאיים של בעלות הברית

—שלטונות הכיבוש מטעם בנות הברית

(חורבן וגבורה, עמ' 255-258)

הצג את המסר שהכרזה נועדה לקדם

כדאי לעלות לארץ־ישראל.

הסבר כיצד מסר זה בא לידי ביטוי באמצעות השוואת רכיבים מכל אחד מצידי הכרזה (סך הכול ארבעה רכיבים)

—הכיתוב "כל גלות מובילה לחורבן" לעומת הכיתוב "רוצה הביתה" (כך מועבר המסר כי רק ארץ־ישראל היא בית).

—ניו יורק / הגלות צבועה בשחור־לבן / אפלולית, לעומת ארץ־ישראל הצבעונית / המוארת (ובכך מועצם כוח המשיכה של ארץ־ישראל).

—ניו יורק / הגלות נראית כמפלצת אורבאנית לעומת ארץ־ישראל הפורחת (ובכך מועצם כוח המשיכה של ארץ־ישראל).

—הדמות הניצבת לפני ניו יורק / הגלות שפופה, המזוודות נשמטו ממנה, היא מהססת, לעומת הדמות הצועדת בגאון אל עבר ארץ־ישראל (כך מועבר מסר כי רק ארץ־ישראל היא הבית).

שימו לב:

סעיף א': התלמידים נדרשו להציג דרכים שבהם ניצולי השואה עזרו לעצמם. היו תלמידים שהציגו דרכים שבהם אחרים לניצולי השואה.

היו תלמידים שלא ידעו לציין גופים או ארגונים שפעלו למען הניצולים במחנות העקורים.

סעיף ב': התלמידים נדרשו להציג את המסר שהכרזה נועדה לקדם, ולבסס אותו על רכיבים מהכרזה. היו תלמידים שהתקשו בהצגת המסר ולא הצליחו להבין את המסר שהכרזה נועדה לקדם. חלקם לא הקפידו על ביסוס רכיבים מתוך הכרזה.

המלצה למורים:

סעיף א': מומלץ לתרגל עם התלמידים קריאת שאלה וניתוח חלקי השאלה על מנת להבין מה נדרש בכל חלק בשאלה.

סעיף ב': מומלץ לתרגל עם התלמידים ניתוח מקור מידע חזותי בשלבים, וביסוס התשובה על רכיבים מתוך המקור: אני רואה ש.. אני מבין ש.., לצורך הוצאת מידע היסטורי משמעותי מהמקור החזותי.

חשוב לתרגל עם התלמידים הבנה של המסר שניתן ללמוד מהמקור החזותי. יש להבין מה יוצר הכרזה/ הקריקטורה רוצה לומר באמצעות המקור החזותי. המסר יכול להיות גלוי או סמוי. כשעובדים על מסר מרכזי, חשוב לבסס אותו על מה שרואים במקור החזותי.

15. מלחמת ששת הימים

א. הצג שני גורמים שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים.

הסבר מה אפיין את החברה הישראלית ב"תקופת ההמתנה" שקדמה למלחמה.

ב. בנספח לשאלה זו מוצג איור (ציור) שפורסם בעיתון "דבר" בתאריך 9/6/1967, לאחר

שחרור ירושלים במהלך מלחמת ששת הימים.

ציין רגש שבא לידי ביטוי באיור.

הסבר כיצד הרגש שצינת בא לידי ביטוי באמצעות שני רכיבים באיור.

הצג שני הישגים נוספים של מלחמת ששת הימים, מלבד שחרור ירושלים.

ציין איזה מבין ההישגים שהצגת משמעותי במיוחד בעיניך. נמק את תשובתך.

הצג גורמים שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים

—סוריה ולבנון ניסו להטות את מקורות הירדן / ניסו לפגוע במפעל המים של ישראל.

—סכסוך על האזורים המפורזים בגבול בין ישראל לסוריה

—תמיכה סורית בפעולות אש"ף נגד מדינת ישראל

—ברית המועצות תרמה להגברת המתיחות מתוך תקווה שמדינות ערב יקנו יותר נשק סובייטי /

כחלק מהמלחמה הקרה, עודדה ברית המועצות את המתיחות מתוך רצון לחזק את השפעתה

באזור / התרעות סובייטיות שגויות על ריכוז כוחות צה"ל בגבול סוריה.

—סוריה הפגיזה יישובים ישראליים בעמק הירדן וישראל הגיבה באמצעות פגיעה בצבא סוריה /

הפילה שישה מטוסים סוריים.

—מצרים הזרימה כוחות צבאיים לסיני / מצרים דרשה מחיילי האו"ם להתפנות מאזור סיני.

—מצרים חסמה את מיצרי טיראן למעבר כלי שיט ישראליים.

—מדינות ערב חתמו ביניהן על הסכמי שיתוף פעולה.

הסבר מה אפיין את החברה הישראלית ב"תקופת ההמתנה"

—בתקופת ההמתנה צפו אזרחי מדינת ישראל במדינות ערב המתאחדות לתקוף את ישראל, והתמלאו בחרדה מהתוצאות האפשריות של איחוד כזה.

—תקופת ההמתנה הובילה לאווירה קשה, ולתחושה של חוסר אמון בציבור כלפי הממשלה, שנתפסה כהססנית וחלשה.

—בעקבות אווירת חוסר האמון בכוחה של הממשלה בתקופת ההמתנה, הוקמה ממשלת אחדות לאומית, שתרמה להעלאת הביטחון בקרב הציבור.

(השיבה לציון, עמ' 427-428)

ציין רגש שבא לידי ביטוי באיור, והסבר כיצד הרגש בא לידי ביטוי באמצעות שני רכיבים באיור

הרגש	הסבר על פי שני רכיבים
שמחה	—אנשים ברחבת הכותל מחייכים / מרימים ידיים.
גאווה	—אנשים מנגנים בכלי נגינה.
התרגשות	—אנשים ברחבת הכותל מניפים את דגל ישראל.
כאב	—אנשים תוקעים בשופר ברחבת הכותל. —על הכותל יש דמעות של שמחה / התרגשות / כאב. —הכותל מחיך. —הכיתוב "כותל הדמעות"

הצג הישגים נוספים של המלחמה

—הרחבת גבולות של ישראל / הכפלת שטח המדינה פי ארבעה

—ישראל כבשה את סיני, רמת הגולן, יהודה ושומרון, חבל עזה.

—חזרה למערת המכפלה, קבר רחל

—הסרת האיום של צבאות ערב על לב מדינת ישראל

—חיזוק הקשרים עם ארצות הברית

—התעוררות לאומית של יהודים בעולם

—ישראל נתפסה כמעצמת־על.

(השיבה לציון, עמ' 432; פר"ח יהודי ברית המועצות)

ציין איזה מההישגים משמעותי במיוחד עבורך. נמק את תשובתך.

אפשר לקבל כל נימוק שמקשר בין ההישג לבין עולמו של התלמיד.

שימו לב:

סעיף א': התלמידים התבקשו להסביר מה אפיין את החברה הישראלית בתקופת ההמתנה. היו תלמידים שהתייחסו לחברה הישראלית בתקופת מלחמת ששת הימים, ולא ידעו לענות על תקופת ההמתנה.

סעיף ב': התלמידים נדרשו להציג שני הישגים נוספים של המלחמה ולציין איזה מההישגים שהציגו משמעותי ביותר עבורם ולנמק את תשובתם. היו תלמידים שהציגו שני הישגים בחלק הראשון של התשובה, אך התייחסו להישג אחר בחלק השני.

המלצה למורים:

סעיף א': חשוב לחדד לתלמידים את מצב החברה הישראלית בתקופת ההמתנה במהלך הוראת הנושא - מלחמת ששת הימים.

סעיף ב': מומלץ לתרגל עם התלמידים קריאת שאלה וניתוח חלקי השאלה על מנת להבין מה נדרש בכל חלק של השאלה ולענות על מה שהתבקש.